

ISSN 2227-2844

ВІСНИК

**ЛУГАНСЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО
УНІВЕРСИТЕТУ
ІМЕНІ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА**

№ 1 (324) БЕРЕЗЕНЬ

2019

ВІСНИК

ЛУГАНСЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО УНІВЕРСИТЕТУ ІМЕНІ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА

ПЕДАГОГІЧНІ НАУКИ

№ 1 (324) березень 2019

Частина II

Засновано в лютому 1997 року
Свідоцтво про реєстрацію:
серія КВ № 14441-3412ПР,
видане Міністерством юстиції України 14.08.2008 р.

Збірник наукових праць внесено до переліку
наукових фахових видань України
(педагогічні науки)
Наказ Міністерства освіти і науки України № 793 від 04.07.2014 р.

Журнал включено до переліку видань реферативної бази даних
«Україніка наукова» (угода про інформаційну співпрацю
№ 30-05 від 30.03.2005 р.)

Рекомендовано до друку на засіданні вченої ради
Луганського національного університету імені Тараса Шевченка
(протокол № 9 від 29 березня 2019 року)

Виходить чотири рази на рік

Засновник і видавець –
Луганський національний університет імені Тараса Шевченка

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ:

Головний редактор –
доктор педагогічних наук, професор **Курило В. С.**
Заступник головного редактора –
доктор педагогічних наук, професор **Савченко С. В.**
Випускаючі редактори –
доктор педагогічних наук, професор **Караман О. Л.**,
доктор історичних наук, професор **Набока О. В.**,
доктор педагогічних наук, професор **Шехавцова С. О.**

Редакційна колегія серії «Педагогічні науки»:

Головний редактор –
Караман О. Л., доктор педагогічних наук, професор
Відповідальний секретар –
Юрків Я. І., кандидат педагогічних наук, доцент

Члени редакційної колегії:
доктор педагогічних наук, доцент **Бабіч В. І.**,
доктор педагогічних наук, професор **Ваховський Л. Ц.**,
доктор педагогічних наук (Республіка Польща) **Лукашевіч-Велеба Й.**,
кандидат педагогічних наук, доцент (Республіка Білорусь) **Іванчикова С. Б.**,
доктор педагогічних наук, професор **Лобода С. М.**,
доктор педагогічних наук, професор **Прошкін В. В.**,
доктор педагогічних наук, професор **Харченко С. Я.**,
доктор педагогічних наук, професор **Хриков Є. М.**

Редакційні вимоги до технічного оформлення статей

Редакція «Вісника» приймає статті обсягом 5 – 7 сторінок через 1 інтервал, повністю підготовлених до друку. Статті подаються надрукованими на папері в одному примірнику з додатком диска. Набір тексту здійснюється у форматі Microsoft Word (*.doc, *.rtf) шрифтом № 12 (Times New Roman) на папері формату А-4; усі поля (верхнє, нижнє, правє й лівє) – 3,8 см, верхній колонтитул – 1,25 см, нижній – 3,2 см.

У верхньому колонтитулі зазначається: Вісник ЛНУ імені Тараса Шевченка № ** (****), 2014.

Статті у «Віснику» повинні бути розміщені за рубриками. Інформація про УДК розташовується у верхньому лівому кутку без відступів (шрифт нежирний).

Через рядок від УДК в лівому верхньому кутку вказуються прізвище, ім'я по-батькові автора (повністю, шрифт жирний). На наступному рядку – учений ступінь, звання, посада, місце роботи; e-mail; ORCID ID (персональний код, який необхідно отримати, заповнивши анкету за посиланням: <https://orcid.org/register>).

Назва статті друкується через рядок великими літерами (шрифт жирний).

Зміст статті викладається за планом: постановка проблеми в загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими чи практичними завданнями; аналіз останніх досліджень і публікацій, у яких започатковано розв'язання цієї проблеми та на які спирається автор; виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, яким присвячується ця стаття; формулювання цілей статті (постановка завдання); визначення методики дослідження (сукупність методів дослідження, їх основний зміст, характеристики і показники, які вони фіксують, та одиниці вимірювання); виклад основного матеріалу дослідження з певним обґрунтуванням отриманих наукових результатів; висновки з цього дослідження й перспективи подальших розвідок у цьому напрямку. Усі перелічені елементи повинні бути стисло представлєні в тексті, але графічно виділяти їх не треба.

Посилання на цитовані джерела в тексті оформлюються таким чином: у круглих дужках зазначається прізвище автора, та рік видання роботи (наприклад, Шумська, 2010). Якщо потрібно посплатися на декілька джерел, варто переплувати їх через крапку з комою (наприклад, Афанасьєва, 2016; Богданова & Саннікова, 2015; Моєє, 2006). Якщо використовуються цитати, статистика тощо, то слід вказати номер сторінки посилання (Афанасьєва, 2016, с. 46; Влієт, 2012, р. 24).

Бібліографія і при необхідності примітки подаються в кінці статті після заголовку „Список використаної літератури” (без двокрапки) у порядку цитування й оформлюються відповідно до ДСТУ 8302:2015. Бібліографічні джерела подаються підряд, без відокремлення абзацем; ім'я автора праці (або перше слово її назви) виділяється жирним шрифтом.

Для коректного індексування публікацій наукометричними системами після «Списку використаної літератури» необхідно навести References. Посилання в References мають бути оформлені латинською; для кирилических цитувань слід транслітерувати імена авторів та назви видань; останні також слід навести в англійському перекладі в [ ] з зазначенням мови оригіналу в дужках, наприклад, [in Russian], [in Ukrainian]. Назви періодичних видань слід наводити відповідно до офіційного латинського написання за номером реєстрації ISSN. В елементах опису не можна заміняти латинські літери на кирилическі. Цитування в References мають бути оформлені за стандартом APA.

Статтю закінчують 3 анотації обсягом 1600-1800 знаків (українською, російською та англійською мовами) із зазначенням прізвища, ім'я та по-батькові автора, назви статті та ключовими словами (3-5 термінів).

Стаття повинна супроводжуватися рецензією провідного фахівця (доктора, професора).

На окремому аркуші подається довідка про автора (прізвище, ім'я, по-батькові; місце роботи, посада, звання, учений ступінь; адреса навчального закладу (повністю), домашня адреса; e-mail та номери телефонів (службовий, домашній, мобільний) трьома мовами (українською, російською та англійською).

УДК 373.5.016–044.227:811.161.2

DOI: 10.12958/2227-2844-2019-1(324)-2-123-132

Греб Марія Михайлівна,

доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри української мови та славистики Бердянського державного педагогічного університету,

м. Бердянськ, Україна.

marygreb@i.ua

<https://orcid.org/0000-0003-2874-7985>

ОСОБЛИВОСТІ ВИКОРИСТАННЯ ДИДАКТИЧНОГО ПОТЕНЦІАЛУ ПРОБЛЕМНОГО ПІДХОДУ НА УРОКАХ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ У ПРОФІЛЬНІЙ ШКОЛІ

Соціально-економічні перетворення, суспільно-політичні процеси, які відбуваються в сучасному суспільстві, нова філософія освіти, закріплення у свідомості громадян раціональних світоглядних орієнтирів, оновлення всіх сфер діяльності наочно актуалізують проблему підвищення якості навчання як в закладах згальної середньої освіти взагалі, так і в профільній школі зокрема. Це спонукає освітян до пошуку більш ефективних моделей організації освітнього процесу у профільній школі. Сучасні вчені-методисти (З. Бакум, Н. Голуб, О. Горошкіна, С. Караман, Л. Мацько, М. Махмутов, С. Омельчук, О. Семенов, М. Пентиліук та ін.) розробляють раціональні підходи, на основі яких можна вдосконалювати і проектувати процес освіти і навчання мови, зокрема: підхід з позиції змісту, де головним є набір пізнавальних можливостей здобувачів освіти; підхід з позиції процесу навчання, під час реалізації якого аналізуються реальні явища, що відбуваються в класі, коли учні разом із учителем здійснюють освітній процес; підхід з позиції результатів – спрямовує на певний набір компетентностей (знань, умінь, відносин та ін.), якими оволодівають школярі.

Як слушно зауважують автори Концепції профільного навчання у старшій школі, «особливістю профільного навчання з української мови є інтенсивний мовний та інтелектуальний розвиток старшокласників, їх творчого мислення, уяви, мовного чуття і мовного смаку, усвідомленої позитивної мовної поведінки, мовнокомунікативних умінь, творчих здібностей, формування навичок самостійної навчальної діяльності, мовленнєвого самовдосконалення, що значною мірою впливають на якість опанування інших шкільних предметів, визначають досягнення у майбутній професійній сфері, сприяють соціальній адаптації (Українська мова. 10–11 класи. Програма для профільного навчання учнів загальноосвітніх навчальних закладів, 2017, с. 4).

Відповідно до положень і вимог, поставлених у спеціальних дослідженнях, концепціях освіти, Державному стандарті, Концепції профільного навчання у старшій школі сьогодні лінгводидакти визначають такі підходи: особистісно орієнтований (В. Бех, С. Гончаренко, В. Давидов, С. Рубінштейн, О. Савченко, В. Якиманська); компетентнісний (М. Пентилюк, О. Савченко, С. Трубачов, А. Хуторський); системний або системно-лінгвістичний (О. Горошкіна, С. Караман, Л. Скуратівський); комунікативно-діяльнісний (О. Біляєв, М. Вашуленко, Є. Голобородько, Н. Голуб, Т. Донченко, Л. Мацько, О. Хорошковська, Г. Шелехова); етнокультурологічний підхід (С. Мельничайко, М. Стельмахович); проблемний підхід (С. Караман, Л. Скуратівський, М. Степаненко, М. Шкільник); функціонально-стилістичний (Н. Бабич, І. Кучеренко, Л. Мацько, М. Пентилюк).

Спостереження за педагогічним процесом у старших класах профільної школи переконують, що значний дидактичний потенціал закладений у проблемному підході, який свого часу розробляли дидакт М. Махмутов та лінгводидакт М. Шкільник. Зазначений підхід відповідає принципам гуманізації та демократизації освіти, сприяє активізації пізнавальної діяльності здобувачів освіти забезпечує співробітництво суб'єктів навчального процесу. Головна місія вчителя полягає у виявленні та стимулюванні здібностей і схильностей учня, створенні сприятливих умов для подальшого розвитку, самопізнання і саморозвитку, у цілеспрямованому формуванні системи умінь і навичок (аналітико-синтетичні, перцептивно-мнемонічні, репродуктивно-варіативні, творчі та ін.), які забезпечують формування мовної, мовленнєвої, комунікативної компетентностей учнів старших класів профільної школи.

Метою статті є обґрунтування дидактичного ресурсу проблемного підходу як активного типу навчання в старших класах профільної школи в процесі вивчення лексикології української мови.

Щоб намітити шляхи реалізації проблемного підходу в навчанні, необхідно визначити систему термінологічних понять (*дидактична проблема, проблемне навчання, проблемна ситуація, проблемні питання, проблемні завдання* та ін.), оскільки їх зміст не завжди правильно тлумачиться практиками. Ключовим словом, зміст якого необхідно пояснити в зазначених термінах, є проблема – «складне теоретичне або практичне питання, яке потребує рішення». Наведене визначення ілюструє, що проблеми можуть бути науковими, оскільки, на думку М. Шкільника, вони вимагають певних досліджень, і практичними – пов'язані головним чином із пошуками способів застосування теоретичних узагальнень (Шкільник, 1986, с. 76-77).

Як переконує наше дослідження, для уроків української мови продуктивною є дидактична і психологічна класифікації навчальних проблем, що запропоновані М. Махмутовим. У першій учений виділяє проблеми, співвідносячи їх з певним предметом (предметні,

міжпредметні); місцем їх виконання (урочні та позаурочні); функцією в процесі навчання (основні й приватні); суспільною та дидактичною значимістю (навчально-теоретичні, навчально-практичні); способом організації процесу рішення (фронтальні, групові, індивідуальні). У психологічній кваліфікації представлені проблеми за характером невідомого, складного; за способом виявлення залежно від участі в ньому вчителя; за характером змісту, а також співвідношення відомого і невідомого (повна володіє всією інформацією, визначеною проблемою, неповна – стосується окремих деталей) (Махмутов, 1975, с. 124-125).

У «Психолого-педагогічному словнику» поняття «проблемне навчання» тлумачиться як організований вчителем спосіб активної взаємодії суб'єкта з проблемно представленим змістом навчання, під час якого він залучається до об'єктивних протиріч наукового знання і способом їх вирішення, учаться мислити, творчо засвоювати знання.

За ступенем проблемності розрізняють три основних рівні проблемного навчання: 1) проблемний виклад, при якому сам учитель ставить проблему і знаходить її рішення; 2) при якому вчитель ставить проблему, а пошук її вирішення здійснюється спільно з учнями; 3) при якому пропонується активна участь суб'єктів навчання у формулюванні проблеми і пошуку її вирішення.

Проблемне навчання реалізується за допомогою систем проблемних навчальних завдань, які використовуються вчителями у процесі навчання. Джерелами таких проблемних завдань, що викликають проблемні ситуації в навчанні, є історія науки і промисловості, екстремальні ситуації професійної діяльності, альтернативні методи вирішення професійних завдань та ін. (Психолого-педагогический словарь, с. 631-632).

Проблемна ситуація – найбільш частий вид психологічної ситуації, одна з обставин якої усвідомлюється (або заздалегідь поставлено) як питання, на яке має бути отримана відповідь шляхом аналізу і розуміння всієї ситуації. Проблемна ситуація породжує в учня яскраво виражену пошукову потребу, прагнення знайти (відкрити чи засвоїти) об'єктивно необхідні і достатні для вирішення проблеми знання і способи діяльності (Психолого-педагогический словарь, с. 633).

Проблемна ситуація, на відміну від задачі, включає три головні компоненти: 1) необхідність виконання такої дії, при якій виникає пізнавальна потреба в новому невідомому відношенні, способі чи умові дії; 2) невідоме, яке має бути розкрито в проблемній ситуації, що виникла; 3) можливості суб'єктів навчання у виконанні поставленого завдання, в аналізі умов і відкриттів невідомого (Психолого-педагогический словарь, с. 629).

Проблемне завдання – практичне або теоретичне завдання, що викликає пізнавальну потребу в новому невідомому знанні, що служить для правильного виконання дії і призводить до досягнення мети (Психолого-педагогический словарь, с. 630).

Практика показує, що освітній процес у закладах загальної середньої освіти, побудований з широким використанням елементів проблемності, значно розширює діапазон лінгвістичної ерудованості учня, розвиває його критичне мислення, формує самоосвітні навички в обробці інформації, аналізі й узагальненні теоретичного матеріалу, сприяє розвитку їх гіпотетичного мислення.

З урахуванням того, що в статті дається обґрунтування дидактичних умов використання проблемних ситуацій, завдань і питань у процесі засвоєння учнями старших класів профільної школи лексикології, вважаємо однією з важливих педагогічних умов – це знайомство з необхідними лексичними поняттями. На попередніх заняттях з лексикології учні старших класів профільної школи поглиблено вивчають такі поняття: «*слова, близькі і протилежні за змістом*», «*загальноживані*», «*вузькоживані*», «*діалектні*», «*застарілі слова*».

Вивчення лексикології визначається місцем слова серед інших одиниць мови, адже сприяє свідомому збагаченню словникового запасу учнями старших класів профільної школи.

Практичний аспект вивчення лексикології має величезне значення в підготовці учнів старших класів профільної школи. Основу курсу лексикології у закладах загальної середньої освіти складають лексичні поняття сучасної української мови. Звідси впливає синхронний принцип відбору лексичних понять, які необхідні насамперед для формування в учнів старших класів профільної школи погляду на мову як на розвивальне явище, тісно пов'язане з історією та культурою рідного народу.

Викликавши в старшокласників інтерес до придбання нових знань, учитель спочатку вдається до методу розповіді. Покажемо на прикладі вивчення теми «Омоніми». На дошці викладач пише великим чітким почерком термін і пояснює етимологію: **омонім** – від грец. *омос* – однаковий + *онима* – ім'я, у цілому – який має однакове звучання. Потім дається визначення омонімів так, як це зроблено в лінгвістичних словниках: **омоніми** – див. **омонімія**. **Омонімія** (від грец. *homonymia* – одноіменність) у мовознавстві – звуковий збіг різних звукових одиниць, значення яких не пов'язані один із одним. Далі учні розглядають словникові статті, розміщені в підручнику на сторінках 88-90 (Українська мова (профільний рівень): підруч. для 10 кл. закл. загал. серед. освіти).

Після чого старшокласникам запропоновано розглянути картинки, на яких намальовані різні предмети, позначені словами-омонімами, наприклад: *коса* – вид зачіски; *коса* – сільськогосподарське знаряддя у вигляді довгого вигнутого ножа на довгій рукоятці; *коса* – вузька смужка землі, що йде від берега, мілина. У ході бесіди з'ясовується, що в значеннях усіх зазначених слів, що називають зазначені предмети, немає спільного. Це слова-омоніми.

Робота над словниковими статтями переконує учнів старших класів профільної школи в тому, що кожен з омонімів нерідко буває ще і багатозначним словом. Це розширює лексичні можливості слова, збагачуючи мовлення учнів. У процесі виконання вправ школярі визначають стилістичну роль омонімів.

Ключ: Де той ключ, який скаже, Як води знайти в степу? А де той, що вкаже нам ноти до, сі, ля, фа, мі? Де ж той, що двері відчиняє? А де той, що банку розкриє? (З підручника).

У лінгводидактиці омонімія зазвичай обмежується вивченням словникових форм слів (мається на увазі, що омонімія форм різних слів і збіг значень можуть бути виявлені самим читачем словника).

У процесі навчання омонімії виникає безліч проблем. Не менше виникає проблем у процесі формування в учнів старших класів профільної школи мовленнєвої компетентності, розвитку культури мовлення. Як показує практика, словесний опис живопису сприяє збагаченню словникового запасу, викликає роздуми, образну уяву, якими учні старших класів профільної школи успішно діляться на уроках в класі. Тому під час вивчення лексикології учитель повинен створювати умови, при яких старшокласники будуть виконувати нестандартні письмові завдання. О. Горошкіна вважає, що творчі вправи переносять учня в роль художника, який самостійно вирішує ідейно-естетичні завдання, виховує увагу до образу, поетичної мови, формує вміння пов'язувати деталь із основою для власних оціночних суджень, формує активну особистість (Горошкіна, 2004).

До творчих вправ з елементами проблемних завдань, які несуть найвищий моральний потенціал, як переконує О. Горошкіна, належить твір-пошук, твір-роздум, аналіз стилів живопису (Горошкіна, 2004).

Переконання О. Горошкіної ми можемо підкріпити прикладами опису старшокласниками репродукцій картин відомих художників.

Катерина Білокур «Напровесні».

На картині «Напровесні» Катерина Білокур зобразила нічим, на перший погляд, не привабливий пейзаж. Але це тільки на перший погляд. Придивившись уважними очима, помічаєш просту красу цього краєвиду. Здається, нібито дивився з розчиненого вікна.

На передньому плані дві молоді верби. Ці дерева виростили зі старого пня, їх оточують вербові пагони. Ніби відчуваєш пальцями мереживо тоненьких гілочок. Неподалік височіє білокора берізонька. На задньому плані картини все губиться в тумані. Добре видно, що весна вступила у свої права. Пригріває сонечко, де-не-де крізь торішню рослинність пробивається тендітна зелень. Але природа ще не скинула з себе покриви зимового сну. Дерев не поспішають убиратися в зелені шати.

Катерина Білокур майстерно використовує жовто-зелені, світло-блакитні кольори, поєднуючи їх з темно-брунатними. Від картини «Напровесні» віє якимось особливим весняним настроєм. Цей пейзаж викликає радість від спілкування з рідною природою.

Я вважаю, що з такою любов'ю передати красу природи могла лише щира й добра людина. Саме такою світлою людиною була талановита художниця Катерина Білокур (Ксенія Д.).

Продуктивним методичним прийомом проблемного навчання вважаємо опору на контекст, що завжди сприяє розумінню слова. Але бувають випадки, коли роль контексту особливо велика, і основним засобом розкриття значення слова стає прочитання уривка із цим словом або ж самостійне з'ясування значення нового слова за довідковими матеріалами, тобто за словниками.

Пояснення значення слова шляхом заміни його синонімом (зазвичай – домінантою синонімічного ряду) – один із найбільш часто застосовуваних прийомів проблемного навчання. Головне, щоб при поясненні значення слова через синоніми, старшокласники не замінювали яскраві, виразні слова, по-перше, невиразними словами; по-друге, при заміні декількох синонімів необхідно порівнювати значення кожного синоніма, підкреслюючи їх відмінності і виразність. Додаткові пояснення при заміні слова синонімами допомагають учням зрозуміти виразність авторських слів, їх точність, образність.

Деякі слова бажано пояснювати шляхом підбору омонімів, антонімічної пари. Більшість слів можуть бути пояснені на основі розгорнутого опису за допомогою переносного значення. Цей спосіб роз'яснення значень слів цінний тим, що він дозволяє зберегти невимушеність бесіди. Наприклад, в уривку тексту з народної казки «Завірюха» учні з великою зацікавленістю пояснюють який «прекрасний голос» у хурделиці.

Виє завірюха за вікном. Небо вкрите чорною пеленою. Звірі і птахи в лісі залізли в свої нірки, гнізда і дупла. Сидиш біля грубки і слухаєш виття хуртовини. І шкочуєш подорожнього, який вийшов на вулицю в таку погоду.

Уночі була сильна хуртовина. Вона вила, як звір, стогнала. Від сильних поривів вітру ліс вигинався, ніби перебував під невідомою вагою.

Сьогодні вночі, – вимовила Снігова королева, – моя молодша сестра Завірюха пролетить по міській площі. При її появі всі будуть схвильовані.

- А чому? – тихо спитала її сніжинка.

- Чому? – перепитала Снігова королева. – Та тому, що в неї прекрасний голос. Як завіє, як захурделить, усім стає холодно, а коли накидкою струсне, люди не можуть встояти на місці. Хіба ти не знаєш, що для того, щоб пошити сукню моєї сестриці, знадобилося рівно 777 777 сніжинок? Її сани зроблені з чистого льоду.

Королева ще не встигла закінчити свою розповідь, як задзвонив ледофон:

- Я виїжджаю, – пролунав у трубіці ніжний голос Хуртовини.

І ніяк не можна було передбачити, що цей ніжний голос накоїть сьогодні в місті.

При вивченні явища синонімії учні старших класів знайомляться з поняттям **перифраза** (від гр. описовий вираз) – описовий зворот, за допомогою якого предмет, особу, явище називають не безпосередньо, а описово, через характерні їх риси: рейки – сталеві нитки, Київ – місто каштанів) (Українська мова (профільний рівень) : підруч. для 10 кл. закл. загал. серед. освіти, с. 93).

З метою збагачення словникового запасу старшокласників пропонуємо їм виконати вправу: *Доберіть з довідки лексичні відповідники до наведених перифраз, уведіть у речення (1-2 за бажанням).*

Королева полів, чорне золото, чарівниця української сцени, четверта влада, дочка Прометей, великий Каменярь, народний філософ, лицар української поезії, державні мужі, біле зерно, архітектор перебудови, майстри пензля, тесть Єврови, газова принцеса України, чародій сміху.

Довідка: Марія Заньковецька, Василь Симоненко, кукурудза, рис, художники, Остап Вишня, ЗМІ, Іван Франко, Григорій Сковорода, вугілля, Юлія Тимошенко, Леся Українка, Ярослав Мудрий, депутати, Михайло Горбачов.

Отже, різноманітність прийомів проблемного навчання, підвищення активності самих учнів у поясненні значень слів, робота із синонімами, синонімічними рядами, перифразами, антонімічними парами, омонімами, переносними значеннями слова позитивно впливає на усвідомлення учнями старших класів профільної школи специфіки інших одиниць мови, впливає на формування мовленнєвих компетентностей, є базою збагачення словникового запасу старшокласників, основою роботи зі стилістики, розвиває їх увагу до значення і вживання слів, виховує в здобувачів освіти потребу у виборі відповідного слова для вираження тієї чи іншої думки у власному мовленні.

Список використаної літератури

- 1. Виноградов В. В.** О взаимодействии лексико-семантических уровней с грамматическими в структуре языка. *Мысли о современном русском языке*: сб. статей. Москва: Просвещение. С. 5–22.
- 2. Горошкіна О. М.** Лінгводидактичні засади навчання української мови в старших класах природничо-математичного профілю. Луганськ: Альма-матер, 2004. 362 с.
- 3. Махмутов М. И.** Проблемное обучение: основные вопросы теории: научное издание Акад. пед. наук СССР. Москва: Педагогика, 1975. 367 с.
- 4. Психолого-педагогический словарь** / сост. Е. С. Рапацевич. Минск: Современ. слово, 2006. 928 с.
- 5. Рождественский Ю. В.** Лекции по общему языкознанию: учебн. пособ. для студ. фил. спец. ун-тов. Москва: Высшая школа, 1990. 380 с.
- 6. Українська мова. 10–11 класи.** Програма для профільного навчання учнів загальноосвітніх навчальних закладів. Філологічний напрям (профіль – українська філологія) / уклад. Л. І. Мацько, Т. Л. Груба,

О. М. Семенов, Т.В. Симоненко. Київ: Грамота, 2017. 84 с. 7. **Українська мова (профільний рівень):** підруч. для 10 кл. закл. загал. серед. освіти / С.О. Караман, О.М. Горошкіна, О.В. Караман, Л.О. Попова. Харків: Ранок, 2018, 272 с. 8. **Шкільник М. М.** Проблемний підхід до вивчення частин мови: посібник для вчителів. Київ: Радянська школа, 1986. 136 с.

References

1. **Vinogradov, V. V.** (1969). O vzaymodeistvii leksiko-semanticeskikh urovnei s grammaticeskimi v strukture yazyka. *Mysli o sovremennoy russkoy yazyke*: sb. statey [On the interaction of lexical and semantic levels with the grammatical in the structure of the language]. Moskva: Prosveshchenie [in Russian]. 2. **Horoshkina, O. M.** (2004). Lihvodiydaktychni zasady navchannia ukrainskoi movy v starshykh klasakh pryrodnycho-matematychnoho profilu. [Linguodidactic principles of teaching Ukrainian language at the upper classes of the natural-mathematical profile]. Luhansk: Alma Mater [in Ukrainian]. 3. **Makmutov, M. Y.** (1975). Problemnoye obuchenie: osnovnye voprosy teorii: nauchnoye izdanie Akad. ped. nauk SSSR [Problem learning: basic theory issues: scientific publication. Akad. ped. nauk SSSR]. Moskva: Pedagogika [in Russian]. 4. **Psikhologo-pedagogicheskiy slovar** / sost. E. S. Rapatsevich. [Psychological-pedagogical dictionary (2006) / comp. E. S. Rapatsevich]. Minsk: Sovremennoye slovo [in Russian]. 5. **Rozhdestvenskiy, Yu. V.** (1990). Lektsii po obshchemu yazykoznaniiu: uchebnoye posobie dlia stud. fil. spets. un-tov. [Lectures on General Linguistics: textbook for students of philological specialties of the universities]. Moskva: Vysshaya shkola [in Russian]. 6. **Ukrainska mova. 10–11 klasy. Prohrama dlia profilnoho navchannia uchniv zahalnoosvitnikh navchalnykh zakladiv. Filolohichniy napriam (profil – ukrainska filolohiia)** (2017) / uklad. L. I. Matsko, T.L. Hrubya, O. M. Semenoh, T.V. Symonenko. [Ukrainian language. Grades 10–11. Program for profile education of students of general educational institutions. Philological trend (profile – Ukrainian philology) / layout. L. I. Matsko, T. L. Gruba, O. M. Semenog, T. V. Simonenko]. Kyiv: Hramota. [in Ukrainian]. 7. **Ukrainska mova (profilnyi riven) : pidruch. dlia 10 kl. zakl. zahal. sered. Osvity** (2018) / S. O. Karaman, O. M. Horoshkina, O. V. Karaman, L. O. Popova. [Ukrainian language (profile level): underground. for 10 classes of institutions of general secondary education]. Kharkiv: Ranok [in Ukrainian]. 8. **Shkilnyk, M. M.** (1986). Problemnyi pidkhid do vyvchennia chastyn movy: posibnyk dlia vchyteliv. [An problematic approach to the study the parts of the language: a manual for teachers]. Kyiv: Rad. shkola [in Ukrainian].

Греб М. М. Особливості використання дидактичного потенціалу проблемного підходу на уроках української мови у профільній школі

У статті висвітлюються науково-дидактичні аспекти реалізації проблемного підходу в процесі вивчення лексикології української мови

учнями старших класів профільної школи, дається обґрунтування дидактичних умов використання проблемного підходу як активного типу навчання, пропонуються проблемні завдання та запитання для практичного виконання. Автор переконує, що різноманітність прийомів проблемного навчання, підвищення активності самих учнів у поясненні значень слів, робота із синонімами, синонімічними рядами, перифразами, антонімічними парами, омонімами, переносними значеннями слова позитивно позначається на усвідомленні учнями старших класів профільної школи специфіки інших одиниць мови, впливає на формування мовленнєвих компетентностей, є базою збагачення словникового запасу старшокласників, основою роботи зі стилістики, розвиває їх увагу до значення і вживання слів, виховує в здобувачів освіти потребу у виборі відповідного слова для вираження тієї чи іншої думки у власному мовленні.

Ключові слова: профільне навчання, урок української мови, учні старших класів, проблемний підхід, проблемні питання, проблемне завдання.

Греб М. М. Особенности использования дидактического потенциала проблемного подхода на уроках украинского языка в профильной школе

В статье освещаются научно-дидактические аспекты реализации проблемного подхода в процессе изучения лексикологии украинского языка учениками старших классов профильной школы, дается обоснование дидактических условий использования проблемного подхода как активного типа обучения, предлагаются проблемные задачи и вопросы для практического выполнения. Автор утверждает, что разнообразие приемов проблемного обучения, повышение активности самих учащихся в объяснении значений слов, работа с синонимами, синонимическими рядами, перифразами, антонимическими парами, омонимами, переносными значениями слова положительно сказывается на осознании учащимися старших классов профильной школы специфики других единиц языка, влияет на формирование речевых компетенций, является базой обогащения словарного запаса старшеклассников, основой работы по стилистике, развивает их внимание на семантику и употребление слов, воспитывает у старшеклассников потребность в выборе подходящего слова для выражения той или иной мысли в собственной речи.

Ключевые слова: профильное обучение, урок украинского языка, ученики старших классов, проблемный подход, проблемные вопросы, проблемное задание.

Hreb M. Peculiarities of the Implementation of the Didactic Potential of the Problematic Approach During the Lessons of the Ukrainian Language Within the Profile School

The article deals with the scientific-didactic aspects of the realization of the problematic approach during the process of learning Lexicology of the Ukrainian language by the high school's pupils at the profile school. It is given the foundation of the didactic conditions of using problematic approach as the active type of studying, there are proposed problematic tasks and questions for the practical lessons. The author convinces that the diversity of means and ways of problematic learning, increasing of the pupils' activity during the explanation of the words' definitions, work with the dictionaries, synonymic series, periphrasis, antonymic pairs, homonyms, figurative meanings of words has the positive impact on the profile high school's pupils' recognition of the specific of another units of language; thus it takes place the influence on the formation of the language competencies, this is the base for the enrichment of the vocabulary of high school's pupils, it is the fundamental work on Stylistics; it their attention to the meaning and usage of words, forms learners' demand in the choice of the correct and appropriate word for the expressing certain thought within own speaking. The practical aspect of learning Lexicology has the great meaning within the training of pupils of the profile high school. The fundamentals of the Lexicology course at institutions of general secondary education are the lexical definitions. Thus we deal with the synchronic principle of the selection of lexical units which are necessary (firstly) for the formation of the profile high school's pupils' outlook on the language as the developing phenomena, which is closely tied with the history and culture of the native people.

Key words: profile education, lesson of the Ukrainian language, pupils of the high school, problematic approach, problematic questions, problematic task.

Стаття надійшла до редакції 21.02.2019 р.

Прийнято до друку 29.03.2019 р.

Рецензент – д.п.н., проф. Загороднова В. Ф.